

7. Каверина Р. Д. Психологическая систематика профессии типа «человек–человек» в целях профессиональной ориентации : автореф. дис. ... канд. психол. наук / Каверина Р. Д. – Л., 1981. – 19 с.
Kaverina R. D. Psikhologicheskaya sistematika profiessii tipa “chelovek–chelovek” v tseliakh professionalnoy oriyentatsii [Psychological taxonomy of the type profession “human–human” in order to professional orientation] : avtoref. dis. ... kand. psikhol. nauk / Kaverina R. D. – L., 1981 – 19 s.
8. Руда Н. Л. Соціальний інтелект психолога як чинник професійної діяльності / Н. Л. Руда // Наук. вісн. Миколаїв. держ. ун-ту ім. В. О. Сухомлинського. Сер. : Психологічні науки. – 2012. – Т. 2, вип. 9. – С. 202–205.
Ruda N. L. Sotsialnyi intelekt psykhologa yak chynnyk profesiynoyi diyalnosti [Social intellect of psychologist as a factor of professional activities] / N. L. Ruda // Nauk. visn. Mukolayiv. derzh. un-tu im. V. O. Sukhomlynskoho. Ser. : Psykhologichni nauky. – 2012. – Т. 2, вып. 9 – S. 202–205.
9. Allport G. W. Pattern and growth in personaliti / G. W. Allport. – New York : Holt Rinehart and Winston. – 1961. – 176 p.
10. Kosmitzki C. John O. P. The implicit use of explicit conceptions of social intelligence / C. Kosmitzki, O. P. John // Personality and Individual Differences. – 1993. – Vol. 15. – P. 11–23.
11. Nygren G. Is there a de-professionalization of journalism? / G. Nygren // Paper for the conference Nordic Media in Theory and Practice, UCL. – London, 2008. – P. 1–2.
12. Sternberg R. The triarchic mind / R. Sternberg. – N. Y. : Yiking, 1988. – 324 p.

УДК 316.6/.47:159.923.2

І. С. Попович

Received: December 02, 2016

Revised: February 20, 2017

Accepted: March 12, 2017

ДОСВІД СТВОРЕННЯ Й АПРОБАЦІЇ МЕТОДИКИ «РІВЕНЬ СОЦІАЛЬНИХ ОЧІКУВАНЬ» («PCO»)

У статті описано авторську методику діагностики рівня соціальних очікувань особистості. Розглянуто їх як унікальне соціально-психологічне утворення, що виступає процесом психічної регуляції поведінки, психічним станом, володіє низкою властивостей; здатне через психологічні механізми ц функції здійснювати регуляцію соціальної поведінки; виступає важливим складником цілепокладання; наділяє особистість здатністю конструювати соціальну реальність. Схарактеризовано алгоритм створення авторського опитувальника «PCO»

(рівень соціальних очікувань), котрий містить 14 завдань, які відтворюють такі структурні складники досліджуваного феномену: соціально-психологічних особливостей обізнаності особистості про передбачуваний перебіг подій, соціально-психологічних особливостей ставлення особистості до учасників міжособистісної взаємодії та соціально-психологічних особливостей регуляції особистістю своєї поведінки. Наведено результати надійності й валідності методики, які дали змогу розглядати її як перспективний психоекспериментальний інструмент дослідження психологічних вимірів соціальних очікувань особистості. Наведено результати емпіричного дослідження двох етапів апробації опитувальника рівня соціальних очікувань особистості: перший етап $n = 141$ (кінець 2015 р.); другий етап $n = 434$ (початок 2016 р.). Випробуваних другого етапу апробації об'єднано в три групи вибірок: учасники «Школи лідера» ($n = 12$), співробітники *HR*-структури ($n = 10$) і студенти ХДУ ($n = 112$) – перша група вибірок; друга група: учнівська вибірка, що складалася з п'яти навчальних груп ДНЗ «Херсонський суднобудівний лицей» ($n = 117$), вибірка водіїв-експедиторів і водіїв-далекобійників транспортного відділу ТОВ «ПМК-19» ($n = 41$), і вибірка вантажників логістичної структури ТОВ «Максі Трейд» ($n = 64$); третя група – три клінічні вибірки: алкозалежні ($n = 19$), наркозалежні ($n = 17$) і хворі з психічними розладами ($n = 42$). Здійснено валідацію, визначено конвергентну й дискримінантну валідність, застосовано метод відомих груп, визначено психодіагностичні характеристики опитувальника.

Ключові слова: рівень соціальних очікувань, очікування особистості, апробація, методика, надійність, валідність.

Popovych I. S. The Experience of Creating and Testing Methods “Level of Social Expectations” (“LSE”). The article describes the author's method of diagnosing the level of social expectations of the individual. The latter are considered as a unique social and psychological formation, that serves as a psychological process of the regulation of behavior, mental state, has a number of properties; capable to carry out the regulation of social behaviour through psychological mechanisms and functions; it serves as an important component of goal-setting; it gives a person the ability to construct social reality. Algorithm of the creation of the author's questionnaire “LSE” (level of social expectations) is described, it contains 14 tasks that reproduce such structural components of the studied phenomenon as the socio-psychological characteristics of the awareness of a person of a predictable course of events, social and psychological characteristics of the relationship of the individual towards the participants of interpersonal interaction and socio-psychological characteristics of the regulation of behaviour by the individual. There are mentioned the results of reliability and validity of the methodology that allowed to consider it as a promising research tool and psycho-experimental instrument of the study of the dimensions of social expectations of an individual. The results of an empirical study of the two stages of testing the questionnaire level of social expectations of a person are given: the first phase $n = 141$ (end of 2015); the second phase $n = 434$ (beginning of 2016). The subjects of the second phase of testing were grouped into three samples: the participants “Leadership School” ($n = 12$), members of *HR*-structure ($n = 10$) and

students of KSU ($n = 112$) – the first group of samples; the second group: the sample of students, consisted of five study groups “Kherson Shipyard Lyceum” ($n = 117$), the sample of delivery drivers and long-distance truck drivers of transport department LTD “MMC-19” ($n = 41$) and sample of loaders of logistic structure LTD “Maxi Trade” ($n = 64$); the third group – three clinical samples: alcoholics ($n = 19$), drug users ($n = 17$) and patients with mental disorders ($n = 42$). Validation of defined convergent and discriminant validity is implemented, a method of known groups is applied, psychodiagnostic characteristics of the questionnaire are identified.

Key words: level of social expectations, expectation of personality, personality testing, methodology, reliability, validity.

Попович И. С. Опыт создания и апробации методики «Уровень социальных ожиданий» («УСО»). В статье описано авторскую методику диагностики уровня социальных ожиданий личности. Последние рассматриваются как уникальное социально-психологическое образование, выступает процессом психической регуляции поведения, психическим состоянием, обладает рядом свойств; способно через психологические механизмы и функции осуществлять регуляцию социального поведения; выступает важной составляющей целеполагания; наделяет личность способностью конструировать социальную реальность. Описан алгоритм создания авторского опросника «УСО» (уровень социальных ожиданий), который содержит 14 заданий, которые воспроизводят такие структурные составляющие исследуемого феномена: социально-психологических особенностей осведомленности личности о предполагаемом ходе событий, социально-психологических особенностей отношения личности к участникам межличностного взаимодействия и социально психологических особенностей регуляции личностью своего поведения. Приведены результаты надежности и валидности методики, которые позволили рассматривать ее как перспективный психоэкспериментальный инструмент исследования психологических измерений социальных ожиданий личности. Приведены результаты эмпирического исследования двух этапов апробации опросника уровня социальных ожиданий личности: первый этап $n = 141$ (конец 2015 г.); второй этап $n = 434$ (начало 2016 г.). Испытуемые второго этапа апробации объединены в три группы выборок: участники «Школы лидера» ($n = 12$), сотрудники HR-структуры ($n = 10$) и студенты ХГУ ($n = 112$) – первая группа выборок; вторая группа: выборка учащихся, состоящая из пяти учебных групп: ГУЗ «Херсонский судостроительный лицей» ($n = 117$), выборка водителей-экспедиторов и водителей-дальнобойщиков транспортного отдела ООО «ПМК-19» ($n = 41$), и выборка грузчиков логистической структуры ООО «Макси Трейд» ($n = 64$); третья группа – три клинические выборки: алкозависимые ($n = 19$), наркозависимые ($n = 17$) и больные с психическими расстройствами ($n = 42$). Осуществлено валидизацию, определены конвергентные и дискриминантные валидности, применен метод известных групп, определены психодиагностические характеристики опросника.

Ключевые слова: уровень социальных ожиданий, ожидания личности, апробация, методика, надежность, валидность.

Постановка наукової проблеми та її значення. Логічним у теоретико-емпіричному обґрунтуванні концепції дослідження психології соціальних очікувань особистості є перехід до визначення їхнього рівня. Попередньо отримані результати дослідження дають підстави оперувати такими вихідними даними: соціальні очікування особистості – унікальне соціально-психологічне утворення, яке виступає процесом психічної регуляції поведінки, психічним станом, володіє низкою властивостей; через психологічні механізми та функції, соціальні очікування здійснюють регуляцію соціальної поведінки; формування очікувань – важливий складник цілепокладання; соціальні очікування наділяють особистість здатністю конструювати соціальну реальність; побудова моделі очікуваного майбутнього – необхідна умова досягнення мети; структурно-функціональна модель наочно показує будову та взаємозв'язки соціальних очікувань особистості. Очевидне те, що в контексті будь-якого завдання чи окремої соціально-психологічної ситуації очікування мають здатність формуватися. У контексті сформованості соціальних очікувань доцільним видається класичний поділ на такі рівні: високий, середній, низький.

Мета статті – висвітлення результатів апробації авторської психоекспериментальної методики «PCO». Для реалізації мети було використано такі **методи**: теоретичні (аналіз наукових джерел); емпіричні (опитування, шкалювання); математико-статистичні (первинний і вторинний статистичний аналіз за допомогою пакета SPSS v.23.0).

Аналіз досліджень цієї проблеми. Для успішної апробації опитувальника виходили з теоретико-методологічних основ психодіагностики й конструювання тестів, які розробили А. Анастасі [1], Л. Ф. Бурлачук [2], П. Клайн [3] та ін. Також за допомогою методичного інструментарію врахували принципи, які застосовували Д. О. Леонтьєв в апробації тесту «Смисложиттєві орієнтації» [4], В. К. Гербачевський в опитувальнику «Рівень домагань особистості» [5] та ін.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Аналіз соціально-психологічного змісту проблемних ситуацій, що виникають під час розгляду тверджень опитувальника, актуалізують процес психічної регуляції поведінки, який забезпечується когнітивною, емоційною й поведінковою готовністю особистості до передбачуваного перебігу подій. Когнітивна, емоційна, поведінкова готовність супроводжується здатністю особистості до соціальних дій. Ця здатність – своєрідний психічний стан, або ще її можна схарактеризувати станом очікуваної готовності діяти.

Валідизація опитувальника пройшла декілька етапів, починаючи від «надміру цілеспрямованих» студентів других–четвертих курсів різних факультетів Херсонського національного технічного університету, які в рамках проведення навчального проекту «Школа лідера» пройшли курс тренінгів, і кращі з них були відібрані для проходження стажування на базі однієї з провідних комерційних компаній півдня України – ТОВ «МАК «Монополія», і закінчуючи хворими особами з психічними розладами, що перебували на стаціонарному лікуванні у КЗ «Херсонська обласна психіатрична лікарня» Херсонської обласної ради. Також у валідизації використано результати опитування співробітників *HR*-структури ТОВ «МАК «Монополія» (м. Херсон), що склали другу вибірку. Наступна, студентська вибірка складалася з п'яти навчальних груп третього курсу факультету філології та журналістики Херсонського державного університету. Відповідно, учасники «Школи лідера», співробітники *HR*-структури і студенти ХДУ склали першу групу вибірок. До другої групи ми віднесли: учнівську вибірку, що складалася з п'яти навчальних груп ДНЗ «Херсонський суднобудівний ліцей», вибірку, сформовану з водіїв-експедиторів та водіїв-далекобійників транспортного відділу ТОВ «ПМК-19» (м. Херсон), вибірку вантажників логістичної структури ТОВ «Максі Трейд» (м. Херсон). Третю групу склали три клінічні вибірки. У цю групу об'єднали: перша вибірка – алкозалежні, друга – наркозалежні, третя – хворі з психічними розладами. Усі випробовувані третьої вибірки перебували на стаціонарному лікуванні на базі КЗ «Херсонська обласна психіатрична лікарня» ХОР і КУ «Обласний наркологічний диспансер» ХОР.

Перший етап апробації опитувальника був пілотажним. На цьому етапі опитувальник поєднував 30 тверджень. Опитуванням охоплено випробуваних першої групи вибірок: студентів-стажерів «Школи лідера», співробітників *HR*-структури і студентів ХДУ. Загальна кількість випробуваних на цьому етапі – $n = 141$.

Для статистичної обробки отриманих даних застосовували комп'ютерну програму SPSS v.23.0. За допомогою λ -критерію Колмогорова–Смирнова визначили, що розподіл значень усіх вимірюваних параметрів нормальний і рівномірний за максимального значення двосторонньої асимптотичної значущості ($p = 0,017$; $p \leq 0,05$) за об'єму вибірки $n = 141$ випробуваних. Найбільше позитивне екстремальне розходження 0,183 і негативне –0,251. Експериментальним шляхом визначено рівні всіх вимірюваних ознак. Покажемо в табл. 1 емпіричні результати першого етапу апробації трьох вибірок.

Таблиця 1

Емпіричні результати першого етапу апробації студентів-стажерів «Школи лідера», співробітників HR-структури і студентів ХДУ

Показник соціальних очікувань особистості	Рівень	«Школа лідера» 24 студенти-стаж.		HR-структура 10 співроб.		ХДУ 107 студентів	
		к-сть	%	к-сть	%	к-сть	%
Рівень обізнаності про передбачуваний перебіг подій, ОП ₀	високий	8	33,33	3	30,00	23	21,49
	середній	16	66,67	7	70,00	63	58,88
	низький	0	0,00	0	0,00	21	19,63
Рівень очікуваного ставлення, ОС ₀	високий	17	70,83	9	90,00	69	64,49
	середній	7	29,17	1	10,00	31	28,97
	низький	0	0,00	0	0,00	7	6,54
Рівень очікуваних результатів діяльності, ОР ₀	високий	19	79,17	8	80,00	47	43,93
	середній	5	20,83	2	20,00	39	36,45
	низький	0	0,00	0	0,00	21	19,62
Рівень соціальних очікувань особистості, РСО ₀	високий	6	25,00	1	10,00	6	5,61
	середній	18	75,00	9	90,00	74	69,16
	низький	0	0,00	0	0,00	27	25,23

На першому етапі апробації, звернувши увагу на внутрішню валідність опитувальника, значний перелік тверджень було скорочено. Ми спростили твердження, зменшили кількість психологічних термінів, перефразували складні речення, відкоректували твердження так, щоб вони відповідали сутності вимірюваних ознак. З опитувальника було вилучено такі твердження: 2. *Не варто чекати результату в діяльності, якою займаєшся, зазвичай він приходить сам собою*; 8. *Будь-яка черга, у якій я змушений чекати, видається мені безкінечною*; 11. *Іноді, не спланувавши виконання завдання, мені приходять на думку аргументи, як його не виконати*; 12. *Вольові люди частіше досягають своєї мети*; 18. *Упевнено можу сказати, що моя сьогоднішня робота приносить мені моральне й матеріальне задоволення*; 21. *Іноді я чекаю неприємностей, і вони зазвичай приходять*; 23. *Найкращого результату за цим опитувальником мені не досягнути*; 26. *Я завжди приймаю рішення й дію самостійно, а не сподіваюся на допомогу інших або на долю*; 29. *У своєму житті я не очікую на досягнення чогось видатного*. Після чого опитувальник «PCO» налічував 21 твердження.

Другим етапом охоплено три групи вибірок, загальна кількість яких – дев'ять ($n = 434$). Перевірка надійності за критерієм α -Кронбаха показала, що первинна форма опитувальника (21 твердження) володіє високими показниками надійності, зокрема α -Кронбаха ($\alpha = 0,777$) і α -Кронбаха на базі стандартизованих пунктів ($\alpha = 0,796$). Надійність,

визначена методом розщеплення, становить 0,758. Коефіцієнт надійності методом розщеплення Спірмена–Брауна – 0,772, і коефіцієнт половинного розщеплення Гуттмана (L_1 – L_6): $L_1 = 0,740$; $L_2 = 0,791$ – складніший, ніж α -Кронбаха; $L_3 = 0,777$ – еквівалентний α -Кронбаха; $L_4 = 0,653$; $L_5 = 0,768$; $L_6 = 0,813$.

Для перевірки факторної гомогенності ми використовували первинний експлораторний факторний аналіз методом головних компонентів з облімін обертанням. Зазначений тип обертання факторних вісей дає можливість виявити потенційно корелювальні фактори, що узгоджується з нашим припущенням про залежність факторів обізнаності про попередній перебіг подій, очікуваного ставлення до учасників міжособової взаємодії, очікуваних результатів діяльності.

Критерій адекватної вибіркості Кайзера–Майєра–Олкина (КМО) дорівнює 0,839 (факторний аналіз доцільно застосовувати, якщо вище 0,5), – це високий результат. Критерій сферичності Бартлетта значущий ($p < 0,001$). Це дає можливість зробити висновок, що отримані дані опитування придатні для факторного аналізу. Виявлено, що точка перетину ліній зменшення власних значень емпіричних даних і генерованих даних перебуває на рівні п'яти факторів, тож ця кількість для опитувальника з 21 твердженням оптимальна. Результати факторного аналізу показали, що п'ятифакторна структура розкриває 51,55 % загальної дисперсії, F1 (очікуваний результат діяльності) розкриває 23,30 % загальної дисперсії, F2 (обізнаність про передбачуваний перебіг подій) розкриває 10,60 %, F3 (очікуване ставлення до учасників міжособистісної взаємодії) – 6,66 %, F4 (очікуваний зміст діяльності) – 5,86 % і F5 (знання про очікування) містить частку розкритої дисперсії – 5,14 % і є превалюючим у трьох твердженнях (№ 19, 1, 5). Отримані результати частково підтверджують закладену на етапі проектування структуру опитувальника. Твердження № 20, 19, 11, 5, 1 зменшують надійність опитувальника, тому їх було видалено. Отже, первинний експлораторний факторний аналіз виявив п'ять тверджень, які не входять до закладеної нами структури опитувальника.

Після видалення п'яти (відносно моделі) тверджень проведено вторинний експлораторний етап факторного аналізу. Було виявлено, що точка перетину ліній зменшення власних значень емпіричних даних та генерованих даних перебуває на рівні трьох факторів, тож ця кількість для опитувальника з 16 твердженням оптимальна. Вторинний факторний аналіз показав три фактори із сумарною дисперсією – 47,67 %, структуру яких наведено в табл. 2.

Таблиця 2

Первинний перелік тверджень і результати їхньої апробації

№ з/п	Твердження	F1	F2	F3
1	Очікування будь-якої людини – орієнтири, що визначають її майбутнє		*	
2	Вираховувати, чого чекають і на що сподіваються учасники взаємодії – безглузда трата часу	0,122	-0,146	0,604
3	Завжди прагну до максимального результату	0,720	–	–
4	Виконуючи роботу, прагну показати все, на що я здатен	0,724	0,141	–
5	Люди розлучаються, тому що їх очікування не підтвердилися		*	
6	Доволі часто, плануючи виконання роботи, у моїй уяві спливають позитивні варіанти перебігу подій	0,198	0,673	–
7	Перед виконанням будь-якого завдання завжди ретельно обмірковую його, вираховую всі «за» і «проти»	0,178	0,613	–
8	Моє найближче оточення мене не розуміє	–	0,159	0,745
9	Мої очікування завжди спрямовані на досягнення успіху	0,753	0,173	–
10	Очікую досягнути високого результату в діяльності, якою займаюся	0,639	0,197	0,161
11	Мої очікування сприяють активізації діяльності		*	
12	Очікування людини проектують ставлення і до себе, і до учасників взаємодії	0,151	0,654	-0,122
13	Очікування керівництва можуть реалізуватися тільки за умови повного контролю дій підлеглих, адже самостійність підлеглих приводить до краху очікувань керівництва	–	0,418	-0,432
14	Передовсім мої результати проходження опитувальника будуть низькими	0,132	–	0,690
15	Я здатен зробити все, що в моїх силах, щоб досягнути бажаного очікуваного результату	0,692	0,152	–
16	Я схильний програмувати себе на максимальний результат	0,616	0,326	–
17	У процесі виконання завдання завжди змушений коректувати поставлену мету	0,366	–	-0,433
18	Детально сплановане і продумане мною виконання завдання – запорука досягнення очікуваного результату	0,321	0,630	–
19	Будь-які конфлікти – результат нереалізованих очікувань сторін, що конфліктують		*	
20	Очікую отримати найвищі результати з опитування		*	
21	Максимальна активізація зусиль допомагає мені досягти будь-якого, бажаного результату	0,625	0,215	–

* Твердження відкинуто за результатами експлораторного факторного аналізу.

Три фактори: *F1* (очікуваний результат діяльності) з часткою дисперсії 27,63 %; *F2* (обізнаність про передбачуваний перебіг подій) із часткою дисперсії 12,24 % і *F3* (очікуване ставлення до учасників міжособистісної взаємодії) з часткою дисперсії 7,80 % відображають соціально-психологічну структуру досліджуваного феномену. Зникнення (точніше – «розчинення») попередніх четвертого й п'ятого факторів підтвердило правильність проведеного вторинного факторного аналізу, а тому надалі ми вирішили спиратися на його результати. Також нами було відкинуто ще два твердження (№ 13, 17) з незначними факторними навантаженнями.

Сконструйовану трифакторну модель було перевірено на 14 твердженнях, за допомогою конфірматорного факторного аналізу. Конфірматорний факторний аналіз підтвердив наявність трьох факторів із сумарною дисперсією – 51,88 % та факторами *F1* із часткою дисперсії 31,16 %, *F2* (12,24 %) та *F3* (8,48 %).

Дуже важливо, що конфірматорним факторним аналізом підтверджено високу гомогенність і правомірність трифакторної структури опитувальника. Факторний аналіз показав, що всі 14 тверджень уходять до факторної структури зі значущим факторним навантаженням і такий варіант опитувальника оптимальний. Уважаємо, що проведений конфірматорний етап факторного аналізу надійний, а його результати такі, що відповідають меті дослідження. Ретестова надійність за коефіцієнтом Спірмена–Брауна становить 0,807 за $n = 203$, що є показником відмінного рівня.

Для валідизації опитувальника застосовано низку методів визначення різних типів валідності. Сподіваємося, що обізнаність про передбачуваний перебіг подій може бути пов'язана зі сукупністю знань про свій потенціал у контексті досягнення бажаного результату. Це припущення підтверджується кореляціями обізнаності про передбачуваний перебіг подій з оцінкою свого потенціалу ($r = 0,306$; $p < 0,001$) та оцінкою рівня досягнутих результатів ($r = 0,059$; $p < 0,001$). Допускаємо, що очікуване ставлення до учасників міжособистісної взаємодії пов'язане з намірами особистості в рамках реалізації будь-якої діяльності в контексті соціальної дійсності. Констатуємо підтвердження кореляції очікуваного ставлення до учасників міжособистісної взаємодії з наміченим рівнем мобілізації зусиль ($r = 0,279$; $p < 0,001$). Прогнозуємо високу кореляцію очікуваного результату діяльності з очікуваним рівнем результатів і пересвідчуємося в її наявності ($r = 0,123$; $p < 0,001$). Має місце зв'язок очікуваних результатів діяльності з кое-

фіцієнтом очікувань визначеним авторською методикою «Експектометрія». Констатуємо позитивну кореляцію ($r = 0,013$; $p < 0,001$).

Дуже важливим видається встановлення позитивного кореляційного зв'язку рівня соціальних очікувань і загального показника осмисленості життя, визначеного опитувальником «СЖО» Д. О. Леонтьєва, який склав ($r = 0,341$; $p < 0,01$) та позитивного кореляційного зв'язку рівня соціальних очікувань з адекватністю самоочікувань, визначеною «Експектометриєю», що становить ($r = 0,063$; $p < 0,01$). Отже, результати визначення конвергентної і дискримінантної валідності опитувальника дали вагомий позитивні результати.

Далі перейдемо до визначення таких психометричних характеристик соціальних очікувань, як рівні досліджуваних ознак (див. табл. 3).

Таблиця 3

Психометричні характеристики опитувальника «PCO»

Шкала опитувальника	Параметри екстремально низькі	Параметри низького рівня	Параметри середнього рівня	Параметри високого рівня	Параметри екстремально високі
OP ₀	...<11	12–16	17–24	25–27	28<...
OC ₀	...<4	5–9	10–17	18–20	21<...
OP ₀	...<16	17–31	32–44	45–48	49<...
PCO ₀ (зведена)	...<39	40–62	63–82	83–96	97<...

У табл. 3 наведено параметри низького, середнього, високого рівнів всіх шкал опитувальника, які визначені експериментальним шляхом. Значення, що менші за нижчу межу низького рівня, віднесли до екстремально низьких і, відповідно, – більші за вищу межу високого рівня – до екстремально високих.

Обробка емпіричних результатів опитування – необхідний складник продовження валідації опитувальника. Покажемо в табл. 4 емпіричні результати другого етапу апробації першої групи вибірок.

Порівняно з першим, етапом на другому етапі апробації відбулися кількісні зміни у вибірках першої групи. Зокрема, з усіх учасників «Школи лідера» було відібрано тих, що пройшли на наступний етап і були запрошені на стажування. Перехід на наступний етап дає підстави вважати, що в цих випробуваних ($n = 12$) емпіричні показники будуть вищими, ніж загальної групи ($n = 24$), адже відібрані студенти наблизилися до очікуваної бажаної мети. У другій вибірці кількісні зміни ми не спостерігаємо. Кількість третьої вибірки зросла

на п'ять випробуваних, що були присутніми під час проведення повторного опитування.

Таблиця 4

Емпіричні результати другого етапу апробації першої групи вибірок

Показник соціальних очікувань особистості	Рівень	«Школа лідера» 12 студ.-стаж.		HR-структура 10 співроб.		ХДУ 112 студ.	
		к-сть	%	к-сть	%	к-сть	%
Шкала ОП ₀	високий	4	33,33	3	30,00	8	7,14
	середній	8	66,67	6	60,00	91	81,25
	низький	0	0,00	1	10,00	13	11,61
Шкала ОС ₀	високий	4	33,33	8	80,00	18	16,07
	середній	8	66,67	2	20,00	85	75,89
	низький	0	0,00	0	0,00	9	8,04
Шкала ОР ₀	високий	4	33,33	6	60,00	14	12,50
	середній	8	66,67	4	40,00	78	69,64
	низький	0	0,00	0	0,00	20	17,86
Шкала РСО ₀	високий	5	41,67	8	80,00	16	14,29
	середній	7	58,33	2	20,00	86	76,79
	низький	0	0,00	0	0,00	10	8,92

Другу групу склали: учні ДНЗ «ХСЛ» ($n = 117$), водії ТОВ «ПМК-19» ($n = 41$) та вантажники ТОВ «Максі Трейд» ($n = 64$), загальною кількістю ($n = 222$). Друга група вибірок не потребує додаткової характеристики, оскільки відображає типову генеральну сукупність «учня училища», «водія» і «вантажника». Покажемо в табл. 5 емпіричні результати другого етапу апробації другої групи вибірок.

Таблиця 5

Емпіричні результати другого етапу апробації другої групи вибірок

Показник соціальних очікувань особистості	Рівень	ДНЗ «ХСЛ» 117 учнів		ТОВ «ПМК-19» 41 водій		ТОВ «Максі Трейд» 64 вантажники	
		к-сть	%	к-сть	%	к-сть	%
Шкала ОП ₀	високий	11	9,40	7	17,07	19	29,69
	середній	84	71,80	27	65,86	40	62,50
	низький	22	18,80	7	17,07	5	7,81
Шкала ОС ₀	високий	6	5,13	2	4,88	8	12,50
	середній	88	75,21	38	92,68	53	82,81
	низький	23	19,66	1	2,44	3	4,69
Шкала ОР ₀	високий	9	7,69	8	19,51	15	23,43
	середній	83	70,94	31	75,61	30	46,88
	низький	25	21,37	2	4,88	19	29,69
Шкала РСО ₀	високий	11	9,40	4	9,75	5	7,81
	середній	82	70,09	35	85,37	43	67,19
	низький	24	20,51	2	4,88	16	25,00

Третю групу склали: алкозалежні ($n = 19$), наркозалежні ($n = 17$), хворі з психічними розладами ($n = 42$) загальною кількістю ($n = 78$). Апробація опитувальника здійснювалася в комунальному закладі «Херсонська обласна психіатрична лікарня» ХОР у психіатричному відділенні інтенсивної медикаментозної терапії для пацієнтів із гострою стадією захворювання і для пацієнтів із повторним загостренням захворювання. Нашими випробуваними були пацієнти жіночого відділення № 3. «Психіатричне. Гостре лікувально-діагностичне відділення первинних епізодів психічних розладів» і чоловічого відділення № 10. «Психіатричне. Гостре лікувально-діагностичне відділення первинних епізодів психічних розладів». Вибірку осіб із психічними захворюваннями склали чоловіки й жінки віком від 20 до 65 років. Також мало місце опитування 13-літньої дитини з біполярним афективним розладом (лікарня також дитяча). Усього 49 випробуваних, із діагнозом: біполярний афективний розлад (маніакально-депресивний психоз) – дві особи; гострий поліморфний психотичний розлад із синдромами шизофренії – дві особи; параноїдна шизофренія – 11 осіб; шизофренія – 19 осіб; психопатія – одна особа; депресивні епізоди різних ступенів – чотири особи; шизоафективні розлади різних типів – три особи; наркоманія – три особи; алкоголізм – чотири особи. Діагноз хворих ми вказали з науковою метою. Етичні норми отримання емпіричних даних витримані. Наступний заклад, у якому здійснювали апробацію опитувальника, – комунальна установа «Обласний наркологічний диспансер» ХОР. Стаціонарне відділення надає спеціалізовану й реанімаційну допомогу особам, які зловживають алкоголем, тютюном, наркотичними й іншими психоактивними речовинами. Усього 29 випробуваних, усі чоловіки з таким діагнозом: алкоголізм – 13 осіб; алкогольний психоз («біла гарячка») – дві особи; наркоманія – 14 осіб. Покажемо в табл. 6 емпіричні результати другого етапу апробації третьої групи вибірок.

Загальна кількість випробуваних другого етапу апробації досягла $n = 434$. Перейдемо до валідації методом відомих груп. Як і очікувалося, середньогрупові результати продемонстрували монотонне зниження від першої до дев'ятої вибірки. Відмінності між контрольними й клінічними (третья група вибірок) суттєві за всіма шкалами опитувальника.

Таблиця 6

Емпіричні результати другого етапу апробації третьої групи вибірок

Показник соціальних очікувань особистості	Рівень	КЗ «ХОПЛ» ХОР і КУ «ОНД» ХОР 19 алкозал. осіб		КЗ «ХОПЛ» ХОР і КУ «ОНД» ХОР 17 наркозал. осіб		КЗ «ХОПЛ» ХОР 42 психічно хворих особи	
		к-сть	%	к-сть	%	к-сть	%
Шкала ОП ₀	високий	3	15,79	2	11,76	7	16,67
	середній	15	78,95	11	64,71	33	78,57
	низький	1	5,26	4	23,53	2	4,76
Шкала ОС ₀	високий	1	5,26	1	5,88	3	7,14
	середній	15	78,95	13	76,47	31	73,81
	низький	3	15,79	3	17,65	8	19,05
Шкала ОР ₀	високий	1	5,26	2	11,76	3	7,14
	середній	13	68,42	7	41,18	30	71,43
	низький	5	26,32	8	47,06	9	21,43
Шкала РСО ₀	високий	3	15,79	2	11,76	1	2,38
	середній	10	52,63	8	47,06	28	66,67
	низький	6	31,58	7	41,18	13	30,95

Висновки й перспективи подальших досліджень. Сконструйований опитувальник валідний, високоточний, психоекспериментальний інструмент, який уможливив визначення таких емпіричних величин: рівня соціальних очікувань особистості; рівня обізнаності про передбачуваний перебіг подій; рівня очікуваного ставлення до учасників міжособистісної взаємодії; рівня очікуваних результатів діяльності. Найближчі перспективи подальших наукових розвідок убачаємо в експериментальному дослідженні змістових параметрів соціальних очікувань особистості.

Література

1. Анастаси А. Психологическое тестирование / Анна Анастаси, Сюзан Урбина. – 7-е междунар. изд. – СПб. : Питер, 2007. – 688 с.
Anastasi A. Psikhologicheskoye testirovaniye [Psychological testing] / Anna Anastasi, Susan Urbina. – 7-e Mezhdunar. yzd. – SPb. : Pyter, 2007. – 688 s.
2. Бурлачук Л. Ф. Психодиагностика / Л. Ф. Бурлачук. – СПб. : Питер, 2003. – 350 с.
Burlachuk L. F. Psikhodiagnostika [Psychodiagnosics] / L. F. Burlachuk. – SPb. : Pyter, 2003. – 350 s.
3. Клайн П. Справочное руководство по конструированию тестов. Введение в психометрическое проектирование / П. Клайн ; пер. с англ. Е. П. Савыченко. – Киев : ПАН ЛТД, 1994. – 283 с.
Klain P. Spravochnoye rukovodstvo po konstruirovaniyu testov. Vvedeniye v psikhometricheskoye proyektirovaniye [Reference design tests. Introduction to the

design of psychometric] / P. Klain ; per. s angl. E. P. Savychenko. – Kyiv : PAN LTD, 1994. – 283 s.

4. Леонтьев Д. А. Тест смысложизненных ориентаций (СЖО). – 2-е изд. / Д. А. Леонтьев. – М. : Смысл, 2000. – 18 с.

Leontiev D. A. Test smyslozhyznennykh orientatsiy (SZhO) [Test life orientations (LSS)]. – 2-ye izd. / D. A. Leontiev. – M. : Smysl, 2000. – 18 s.

5. Психодиагностика персонала. Методика и тесты : учеб. пособие для ф-тов: психол., экон. и менеджмента : в 2 т. Т. 1 / ред.-сост. Д. Я. Райгородский. – Самара : Изд. дом «БАХРАХ-М», 2007. – 672 с.

Psikhodiagnostika personala. Metodika i testy [Psycho staff. Methods and tests] : ucheb. posobiye dlya f-tov : psikhol., econ. i menegmenta : v 2 t. T. 1 / red.-sost. D. Y. Raygorodskiy. – Samara : Izd. dom “BAKHRAKH-M”, 2007. – 672 s.

УДК 159.922.8-057.874

Т. В. Федотова

Received: November 15, 2016

Revised: January 21, 2017

Accepted: February 10, 2017

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СТАРШОКЛАСНИКІВ ІЗ МАКІАВЕЛЛІСТИЧНИМИ ТЕНДЕНЦІЯМИ

У статті теоретично розглянуто явище макіавеллізму в працях Р. Крісті та Ф. Гейс (визначення «загальної моделі поведінкових проявів» осіб із високим рівнем макіавеллізму, що в подальшому стало підґрунтям для поглибленого дослідження цього феномену), Д. Брагінські (з'ясування особливостей прояву макіавеллізму в десятирічних дітей), С. Раї та М. Гапта (вивчення усвідомленого та неусвідомленого наслідування дітьми макіавеллістських переконань батьків), Дж. Тібо, С. Гікей та П. Гуперт (вивчення етичних поглядів осіб залежно від рівня макіавеллізму), Н. Барбер (дослідження макіавеллізму в сімейних взаєминах), А. Русліної (вивчення психологічних особливостей макіавеллістів), В. Знакова (зв'язок макіавеллізму з моральними якостями особистості). Результати проведеного емпіричного дослідження дали змогу констатувати таке: серед дівчат було виявлено 55 % осіб із високим рівнем макіавеллізму, тоді як у хлопців цей показник становив лише 38 % опитаних. Загалом можна говорити про те, що високий рівень макіавеллізму у дівчат є соціально культивованим, оскільки заохочується значимими дорослими та розглядається певною мірою як норма поведінки. Дівчата з високим рівнем макіавеллізму характери-